

עֵסָאן כְּנַפְאֵנִי / ארץ התפוזים העצובים

כשיצאנו מיפו לעכו, לא היתה בזה כל טרגדיה. היינו כיוצאים מדי שנה לבילוי ימי-חג בעיר אחרת. בעכו עברו עלינו ימים רגילים, שלא היה בהם דבר חורג מן המקובל, ואני אף נהניתי מהם, כי השביתוני מן הלימודים. מכל מקום, רק בליל ההתקפה על עכו החלו הדברים להתחוויר אט-אט. אותו לילה עגום ומר עבר עלינו בין שתיקת הגברים ותפילות הנשים. אני ואתה וכל בני-גילנו היינו קטנים מלהבין את הסיפור מתחילתו ועד סופו, אבל באותו לילה השכלנו להבין דברים הרבה. לעת בוקר, שעה שנסוגו היהודים באיומים זועפים, ניצבה משאית גדולה בפתח ביתנו ולתוכה נזרקו בתנועות-ידיים חפוזות וקדחתניות כמה מיטלטלים וכלי-שינה פשוטים. עמדתי שָעוֹן אל קיר הבית העתיק וראיתי את אמך עולה למכוננית. אחר-כך עלתה דודתך, ולבסוף הקטנים. אביך הטיל אותך ואת אחיך על החפצים, ואחר-כך חטף גם אותי מפינתי והרים אותי מעל ראשו כדי להטילני לתוך כלוב-הברזל שעל גג הנהג, שם מצאתי את אחי רִיאָד. עוד לפני שבררתי לי מקום נוח לשבת בו, עקרה המכוננית ממקומה, ועכו האהובה הלכה והסתתרה מעין מאחורי פיתולי הדרכים העולים אל ראש-הנקרה.

יום מעונן היה, וציננה חלפה בגופי. ריאד ישב בשקט רב, רגליו מורמות אל מעקה הכלוב, גבו שעוֹן על חפצים שונים, ועיניו תלויות בשמיים. אני שיכלתי ידי על ברכי והסמכתי פני עליהן. שתקתי. מטעי התפוזים חלפו על-פנינו. פחד כוסס בנו. המכוננית טיפסה בנשיפה קשה על-פני העפר הרטוב. אי-משם הדהדו יריות רחוקות, כאילו בירכונו לשלום.

כשהגיחה במרחקים ראש-הנקרה, עמומה באופק הכחול, נעצרה המכוננית. הנשים ירדו מבין המיטלטלים וניגשו אל פלאח שישב ישיבת-קרפדה בצד הכביש וקָלַת-תפוזים לפניו. הן נשאו עימן את התפוזים, וקול יללותיהן הרטיט באוזנינו. אביך ירד מאצל הנהג והושיט ידו לקבל תפוז. הוא התבונן בו באלם, ואחר-כך פרץ בבכי כתינוק.

בראש הנקרה עמדה המכוננית שלנו בין מכוניות רבות אחרות, והגברים מסרו את נשקם לשוטרים שהופקדו שם למטרה זו. בבוא תורנו ראיתי את הרובים והמקלעים נערמים על השולחנות, ואת תור המשאיות חודר לשטחה של לבנון ומתפתל בפיתולי דרכיה, הרחק מארץ התפוזים. אז פרצתי בבכי גם אני. אמך התבוננה בתפוז שבידה. בעיני אביך נצנץ זִינֵן של כל עצי התפוזים שהשאיר ליהודים, כל אותם עצים טובים ובריאים שקנה אחד-אחד. הדמעות זלגו על פניו גם בנוכחות קציני-המשמר.

בהגיענו לצידון, לעת ערב, נעשינו פליטים.

הדרך מלאה אותנו. אביך, הזיקנה קפצה עליו, ונראה כמי שלא טעם תנומה זמן רב. הוא עמד ברחוב מול המיטלטלים המוטלים על הארץ, ואני דימיתי בלבי שלו ניגשתי אליו לומר לו דבר-מה, היה מתפרץ: "יִלְעָן אָבוֹב! יִלְעָן..." שתי קללות אלו נשתקפו בפניו בבהירות. גם אני, הילד שקנה תלמודו בבית-ספר דתי שמרני, פקפקתי אותה שעה אם באמת רוצה האל באושרם של בני-האדם. פקפקתי, אם באמת אל זה שומע כל ורואה כל. התמונות הצבעוניות שחולקו לנו בכנסיית בית-הספר, ואשר הציגו את האל רוכן על ילדים ומחייך אליהם, היו בעיני עתה כאותם שקרים של עסקני בתי-הספר השמרניים הטורחים בקבלת תרומות. לא היו לי ספקות אז, שגם האל, אותו הכרנו בפלסטין, עזב אותנו, ושהוא פליט במקום אחר ואינו מסוגל לכלכל את מעשיו שלו. ידעתי אז שאנו הפליטים, בני-אנוש, הקורסים על המדרכות ומחכים לגורלנו, אנו ורק אנו אחראים למציאת קורת-גג. הכאב החל משחזז את השכל הפעוט והתמים.

הלילה מפחיד. החשיכה שירדה עלינו אט-אט מילאה את לבי אימה. המחשבה על שינה במדרכת הרחוב צימרמה את בשרי. הפחד היה קשוח ואכזר. איש לא היה מוכן לאמץ את לבי, ואני לא הייתי מסוגל לבקש הגנה מאיש. מבטו האילם של אביך החדיר בלבי פחד חדש. התפוז ביד אמך הבעיר אש בראשי. הכל שתקו, נועצים מבטיהם בדרך השחורה ומצפים לגורל שיגיה אי-מזה ויעניק לנו פתרונות לבעיותינו וקורת-גג לראשנו. ואמנם, בא הגורל במפתיע. הוא בא בדמות דודך, שהקדימנו בבואו לעיר.

דודך מעודו לא ייחס חשיבות רבה למידות הטובות, וכשמצא עצמו על המדרכה, כמונו, עקר מלבו כל נטיה למידות אלו. הוא שם פעמיו אל בית שבו מתגוררת משפחה יהודית, ופתח את הדלת. הטיל את חפציו בפנים ונשא אל בני המשפחה את פניו הזועפים. "לכו לפלסטין!" אמר להם בלשון ברורה. אבל הם בודאי לא הלכו לפלסטין, אלא נתייראו מיאושו והתכנסו כולם בחדר אחד, מפנים לו קורת-גג וחצר.

הולכנו דורך אל חדרו, גדש אותנו בין מיטלטליו ובני-ביתו, ואנו השתרענו על הרצפה. התכסינו במעילי הגברים ונמנו את שנתנו. כשהקיצונו בבוקר הסתבר לנו, כי הגברים הוציאו את לילם בישיבה על כסאות. הטרגדיה החלה מדדה לתוך נפשותינו.

בצידון לא שהינו הרבה. חדרו של דודך צר היה מהכיל את מחציתנו, ואף-על-פי-כן שהינו בו שלושה לילות. אמך דיברה על לכו של אביך, שיאות לחפש עבודה כלשהי, או שנשוב אל התפוזים, אבל אביך צעק בחימה והיא נשתתקה. דאגות המשפחה החלו להטרידני. את המשפחה המאושרת והמלוכדת השארנו על האדמות והבתים והחללים.

לא אדע מנין הביא אביך כסף. יודע אני, שהוא מכר את הזהב שקנה לאמך בימים שביקש את אושרה ואת גאוותה בו, אבל זהב זה לא העניק בתמורה דבר העשוי לפתור את בעיותינו. ודאי מצא מקור אחר. האם לזה? האם מכר משהו אחר שנשא עימו, בלי שנוכל לראותו? אינני יודע. אך זוכר אני שעברנו לכפר בסביבות צידון, ושם ישב אביך בגוזזטה הסלעית וחייך בפעם הראשונה. הוא חיכה לחמישה-עשר במאי כדי לשוב בעיקבות הצבאות המנצחים.

אחרי ציפייה מרה, בא החמישה-עשר במאי. בשעה שתיים-עשרה בדיוק, ואני שקוע בשינה, בעט בי אביך וברגלו וקרא בקול צוהל: "קום וראה את כניסת הצבאות הערביים לפלסטין!" קמתי כמטורף. ואז גלשנו כולנו מן הגבעות והחשנו רגלינו היחפות אל הכביש המרוחק כדי קילומטר מן הכפר. מרחוק הבליחו אורות המכוניות העולות אל ראש-ההנקה. הצינה פגעה בנו בהגיענו לכביש, נשימתנו נתקצרה, וצעקות אביך מילאו את עולמנו. הוא רץ אחרי המכוניות כילד וקרא קריאות לחיי החיילים. הוא צעק בקול ניחר, נשימתו חרקה. רצנו לצדו וצעקנו עימו. החיילים הטובים הביטו בנו מתחת לקסדותיהם בקפאון ובאלם. הלחתנו מעייפות, אבל אביך רץ בחמישים שנותיו, שלה מכיסיו גלוליות-טבק וזרקן אל החיילים, קרא לנצחונם, ואנו רצים לצדו כעדר-עיוזים קטן.

לפתע נסתיימה שיירת המכוניות, ואנו שבנו אל הבית באפיסת-כוחות ובנשימה שורקת. אביך החריש, וגם אנו לא היינו מסוגלים לדבר. כאשר נפל עלינו אורה של מכונית עוברת, ראיתי דמעות זולגות על לחייו.

אחר-כך התנהלו הדברים בעצלתיים. ההודעות היטעו אותנו, והמציאות בכל מרירותה תיעתעה בנו. האלם שב מחדש אל הפנים, ואביך לא מלאו לכו לדבר עוד על פלסטין ועל העבר המאושר במטעיו ובבתיו. אנו היינו כתליה של הטרגדיה העצומה, שאפפה את חיינו החדשים; ואנו היינו אותם מקוללים שגילו מהר מאד כי העליה אל ההר השכם בבוקר על-פי הוראותיו נועדה בעצם להסיח את דעתנו מסעודת-הבוקר.

ואז החלו העניינים להסתבך. כל דבר פעוט הבעיר את חמתו. בזכרוני חרוט אותו יום בו ביקש מישהו דבר-מה ממנו, וכיצד קפץ ממקומו והחל מרטיט, כאילו היכהו ברק, ועיניו להטו בפנינו. איזו מחשבה ארורה מצאה דרכה לראשו, ונדמה היה לו שהוא יכול לשים קץ לצרותיו. הוא הפליט דברים עמומים וסב סביב עצמו. אחר-כך התנפל על תיבה, שהבאנו אותה מעכו, והחל מפזר את כל אשר הכילה, בתנועות עצבניות מפחידות. אמך עמדה על כוונתו והחלה מסלקת אותנו מן החדר ומצווה עלינו לנוס אל ההר. אבל אנו ניצבנו ליד החלון והצמדנו אוזנינו אל תריס-העץ. אחוזי אימה שמענו אותו צועק:

- אהרוג אותם ואהרוג את עצמי! די לי! אני רוצה...

לבסוף נבלע קולו. הצצנו מבעד לחרכי הדלת וראינו אותו מוטל על רצפת החדר, מתנשף בכבדות. הוא בכה בחירוק שיניים, בעוד אמך מצטנפת בפינה ומביטה בו מבעתת.

תחילה לא הבינו את פשר הדבר, אבל כשראיתי את האקדח השחור מוטל אף הוא לצדו, הבינתי הכל. בהלה תקפה אותי כאילו ראיתי מפלצת פוסעת לקראתי, ופתחתי בריצה אל ההר.

וכשהייתי עולה ומתרחק מן הבית, הרגשתי שתוך-כך אני מתרחק מילדותי. הרגשתי, שחיינו שוב אינם חיים מהנים שאפשר לחיותם בשקט. הבינתי אז, שהדברים הסתבכו עד כדי כך, שלא ניתן עוד לפותרם אלא בעזרת כדור בראשו של כל אחד מאתנו. יש, אפוא, לשקוד על התנהגות טובה והופעה נאה. יש להימנע מבקשת אוכל ולו במחיר רעב. יש לשתוק כאשר האב מדבר, ולנווד בראשנו תוך חיוך אם יאמר: "עלו אל ההר, ואל תשובו לפני הצהריים".

בערב, בדרת החשיכה, חזרתי לבית. אביך היה חולה מאד, ואמך ישבה לידו. עיני כולכם נצנצו כעיני חתולים, ושפתותיכם דברו אלו אל אלו, כמו צלקות של פצע ישן שלא נתאחה די-צורכו.

הייתם מוערמים שם בדוחק, רחוקים מילדותכם, כפי שהייתם רחוקים מארץ התפוזים. זכרתי דבריו של פלאח אשר אמר, כי עצי התפוזים נובלים כאשר מתחלפות הידיים המטפלות בהם.

אביך היה חולה מאד ומוטל במיטתו. אמך בלעה את דמעות הטרגדיה, שלא סרה מעיניה עד היום הזה.

נכנסתי לחדר בחשאי, כמנודה, וכאשר פגע מבטי בפני אביך הקודח מעוצמת חרונו, ראיתי גם את האקדח השחור מונח על השולחן הנמוך, ולידו תפוז.

התפוז היה כבר יבש ומצומק.

תרגום: שמעון בלס